

Artykuły recenzyjne
i recenzje

Artykuły recenzyjne
i recenzje

Judyta Ścigała

Radzionków

judytascigala20@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-7543-1775>

Rządy pod znakiem walki o sukcesję

[JOHN D. GRAINGER: *Nerwa i problem sukcesji w Rzymie w latach 96—99*. Tłum. W. BRILLOWSKI. Oświęcim 2017]

Śmierć Domicjana we wrześniu 96 roku stanowiła niewątpliwie jedno z bardziej przełomowych wydarzeń w dziejach Cesarstwa Rzymskiego¹. Mimo że autorzy antyczni zamieścili w swych utworach relacje z zamachu na życie cesarza, epizod ten pozostawia wiele wątpliwości. Jednym z głównych problemów jest wskazanie osób biorących udział w spisku². Wśród nich miał prawdopodobnie znajdować się tytułowy bohater opracowania Johna D. Graingera³ — Nerwa, późniejszy cesarz, wówczas jeszcze uchodzący za przeciętnego i niegotowego do funkcji, jaką przyszło mu pełnić. Mimo że nie cieszył się on sympatią senatorów, którzy patrzyli na niego przez pryzmat jego udziału w zamachu na życie cesarza⁴, ten starszy (mający już wówczas sześćdziesiąt sześć lat) obywatel rzymski ostatecznie został doceniony do tego stopnia, że zdecydowano się oddać mu władzę. Był tym, którego potrzebowano, aby przywrócić równowagę w państwie po niefortunnych rządach Domicjana⁵.

¹ Por. zmiany, jakie przyniosły państwu rządy Flawiuszy: L. MROZEWICZ: *Imperium rzymskie w okresie panowania Flawiuszy. Główne kierunki rozwoju i zagrożenia*. W: *Studia Flawiana*. Red. L. MROZEWICZ. Poznań 2010, s. 9—39; IDEM: *Roman Empire during the reign of the Flavians. Principal trends of development and threats*. Warszawa 2010.

² Dokładny przebieg wydarzeń relacjonują Swetoniusz (Suet., *Dom.* 16) oraz Kasjusz Dion (Cass. Dio 67.15). Zob. także A.W. COLLINS: *The palace revolution: the assassination of Domitian and the accession of Nerva*. Phoenix 2009, 63, s. 73—106; B.W. JONES: *The Emperor Domitian*. London—New York 1993, s. 193—198.

³ J.D. GRAINGER: *Nerwa i problem sukcesji w Rzymie w latach 96—99*. Tłum. W. BRILLOWSKI. Oświęcim 2017.

⁴ Zob. na ten temat R. SYME: *Tacitus*. Vol. 1. Oxford 1958, s. 1—9.

⁵ Ocenę rządów Domicjana por. w: K.H. WATERS: *The Character of Domitian*. „Phoenix” 1964, 18, s. 49—77.

Dzisiaj często jego rola w dziejach Cesarstwa jest pomijana i niedoceniana, a był on bez wątpienia postacią nietuzinkową, która w znaczący sposób wpłynęła na ustabilizowanie sytuacji w państwie w okresie pomiędzy dwoma wielkimi rządzącymi: Domicjanem i Trajanem.

Praca J.D. Graingera, chociaż ma charakter biograficzny, dotyka również innych spraw. Stanowią one wątki poboczne — niemniej ważne dla epoki — i nie do końca wiążą się z życiem tytułowego Nerwy. Autor pisząc o najważniejszych epizodach z życia cesarza, nie pomija jego długotrwałych walk o zapewnienie sobie następcy. Okres dotyczący życia cesarza przed objęciem władzy to zaledwie jeden krótki rozdział (s. 65—86), co może budzić pewien niedosyt czytelników⁶.

Głównym tematem omawianej publikacji są wydarzenia, które bezpośrednio łączyły się z panowaniem Nerwy. Pierwsze rozdziały dotyczą dnia, w którym zamordowano Domicjana, oraz czynników, które do tego doprowadziły. Autor dokonał szczegółowej analizy źródeł, wydobywając z nich wszelkie przesłanki zwiastujące rychły koniec rządów ostatniego z Flawiuszy. Wśród nich wskazał przewidywania astrologów, różnorodne przepowiednie, przygotowywany spisek oraz zdradę pałacowego sługi — Stefanusa, który miał przez tydzień służyć Domicjanowi, nosząc jednocześnie przy sobie sztylet.

Ponadto autor przedstawia rozbieżności, jakie pojawiły się w relacjach Swetoniusza i Kasjusza Diona. Badacz głównie zwraca uwagę, że obaj historycy wymienili innych uczestników spisku. Wychodząc od tego, przedstawia ich rolę w państwie. Omawia również szczegółowo ostatnie lata panowania Domicjana, do dnia jego zabójstwa.

W swych wywodach J.D. Grainger nie posiłkuje się jednak w wystarczającym stopniu źródłami numizmatycznymi czy też epigraficznymi. Wzmiankowane są one jedynie jako dopełnienie narracji tworzonej w oparciu o źródła literackie (por. np. s. 69, 74)⁷. Może to powodować pewne niezadowolenie czytelników, gdyż relacja staje się przez to zbyt jednostronna, pozbawiona jest bowiem szerszych wniosków z pozostałych źródeł, które akcentują wyraźny nacisk Nerwy na kwestię adopcji Trajana. Przejawiało się to zwłaszcza w emisjach numizmatów odwołujących się do Libertas, który to motyw następnie przejął Trajan. Podkreśla się bowiem, że w ten

---

⁶ Innym przykładem biografii omawiającej panowanie Nerwy, z niewielkim uwzględnieniem epizodów jego życia przed objęciem władzy, jest praca Nathana T. Elkinsa. Por. N.T. ELKINS: *The Image of Political Power in the Reign of Nerva, AD 96—98*. Oxford 2017. Autor omawia relacje Nerwy z poszczególnymi elementami składającymi się na państwo (np. lud rzymski, senat) oraz przedstawia, jak te relacje przekładały się na sytuację w państwie.

⁷ Por. rządy Nerwy przedstawione głównie przez pryzmat monet: D.C.A. SHOTTER: *The Principate of Nerva: Some Observations on the Coin Evidence*. „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte” 1983, 32, s. 215—226; N.T. ELKINS: *The Image of Political Power in the Reign of Nerva...* — w pracy tej monety stanowią niejednokrotnie podstawę dla całych rozdziałów. Dodatkowo książka została bogato zilustrowana omawianymi numizmatami.

sposób obaj chcieli dokonać proklamacji nowej dynastii. Tak daleko idące analizy nie były jednak celem autora. Jak sam wskazuje, jego zdaniem, problemu sukcesji dotyczył zamach, objęcie władzy i adopcja⁸. Właśnie te zajścia stanowią jego główne pole zainteresowań i znajdują szczególnie miejsce w recenzowanej pracy.

Wydawnictwo Napoleon V, którego nakładem ukazała się omawiana publikacja, znane jest z bogatej i starannie wykonywanej oprawy graficznej wydawanych opracowań. Co można zobserwować również w książce J.D. Graingera. Praca została podzielona na dziesięć rozdziałów poprzedzonych wstępem, a skomentowanych całościowo w podsumowaniu. Za spisem treści (s. 5), wykazem ilustracji, tablic i map (s. 6), a także — co istotne — wykazem skrótów (s. 7—8) dodano kilka ilustracji i map (s. 9—12). Te ostatnie przedstawiają Cesarstwo Rzymskie oraz jego granice w różnych okresach panowania Nerwy i Trajana. Bardzo ważnym elementem są również znajdujące się na wstępie tablice zawierające wykaz konsulów sprawujących swój urząd w latach 96—100 oraz drzewa genealogiczne rodów, z których wywodzili się ówczesnie panujący cesarze (s. 13—17). Pracę wieńczą bibliografia (s. 207—214) oraz indeksy (s. 215—227), w których znalazły się osoby, nazwy geograficzne oraz najważniejsze pojęcia. Przykładowo można tutaj znaleźć nazwy rzek, poszczególnych krain (Mezja Dolna, Galia), jak również terminy związane z funkcjami urzędniczymi — prefekt miasta, prefekt skarbu itd. Ponadto występujące w indeksie pojęcie „wojny” z wyszczególnionymi konfliktami (żydowska, panońska) znacznie ułatwia dotarcie do interesujących fragmentów.

Swe rozważania autor kończy podsumowaniem, w którym wskazuje najważniejsze czynniki, jakie zdecydowały o zabójstwie Domicjana oraz o wyznaczeniu Nerwy, a następnie Trajana na cesarzy. J.D. Grainger wskazuje, że głównym powodem wszystkich tych zdarzeń był strach przed powtórzeniem się wojny domowej, jaka miała miejsce w latach 68—69. Ponadto, jak ocenia, te wcześniejsze epizody miały pomóc spiskującym w podjęciu wielu kluczowych decyzji.

Biografia Nerwy J.D. Graingera nie tylko przedstawia poszczególne wydarzenia z życia cesarza, lecz także jest szczegółową analizą jego starań o uzyskanie następcy, który byłby gwarancją stabilności władzy w państwie. W tych aspektach stanowi uporządkowany i wnikliwy obraz Cesarstwa Rzymskiego końca I wieku n.e. Autor, posługując się licznymi źródłami oraz odnosząc się do literatury przedmiotu, przedstawił trudy, z jakimi Nerwa musiał sobie poradzić podczas swoich krótkich, półtorarocznych rządów. W omawianej treści jawi się on jako jednostka stabilizująca sytuację w państwie, gdy po raz kolejny zagrożone ono było wojną domową i kryzysem związanym z ustanowieniem władzy najwyższej. Jednak — jak pokazały kolejne tygodnie panowania Nerwy — dużo poważniejszym problemem okazał się

---

⁸ Proces adopcji Trajana zob. w: O. SCHIPP: *Die Adoptivkaiser. Nerva, Trajan, Hadrian, Antoninus Pius, Marc Aurel, Lucius Verus und Commodus*. Darmstadt 2011 (rozdział *Nerva: Der Beginn des Adoptivkaisertums*).

kłopot z sukcesją w latach 96—99 (zatem jeszcze rok po śmierci cesarza)⁹. Autor wyjaśnia problem na niespełna dwustu stronach, wykorzystując w tym celu zwłaszcza źródła literackie. Cieszy zatem, że po trzynastu latach od ukazania się oryginalnej wersji książki J.D. Graingera¹⁰ zdecydowano się przetłumaczyć ją na język polski. Przybliży ona bowiem nie tylko historię pierwszego cesarza z dynastii Antoninów, lecz także opis wydarzeń wewnętrznych Cesarstwa Rzymskiego oraz problemów, jakie pojawiły się na jego terytoriach przygranicznych.

Bibliografia

- BERRIMAN A., TODD M., TODD M.: *A Very Roman Coup: The Hidden of Imperial Succession, AD 96—8*. „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte” 2001, 50, s. 312—331.
- COLLINS A.W.: *The palace revolution: the assassination of Domitian and the accession of Nerva*. „Phoenix” 2009, 63, s. 73—106.
- ELKINS N.T.: *The Image of Political Power in the Reign of Nerva, AD 96—98*. Oxford 2017.
- GRAINGER J.D.: *Nerva and the Roman Succession Crisis of AD 96—99*. Routledge 2004.
- GRAINGER J.D.: *Nerwa i problem sukcesji w Rzymie w latach 96—99*. Tłum. W. BRILLOWSKI. Oświęcim 2017.
- JONES B.W.: *The Emperor Domitian*. London—New York 1993.
- MROZEWICZ L.: *Imperium rzymskie w okresie panowania Flawiuszy. Główne kierunki rozwoju i zagrożenia*. W: *Studia Flawiana*. Red. L. MROZEWICZ. Poznań 2010, s. 9—39.
- MROZEWICZ L.: *Roman Empire during the reign of the Flavians. Principal trends of development and threats*. Warszawa 2010.
- SCHIPP O.: *Die Adoptivkaiser. Nerva, Trajan, Hadrian, Antoninus Pius, Marc Aurel, Lucius Verus und Commodus*. Darmstadt 2011.
- SHOTTER D.C.A.: *The Principate of Nerva: Some Observations on the Coin Evidence*. „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte” 1983, 32, s. 215—226.
- WATERS K.H.: *The Character of Domitian*. „Phoenix” 1964, 18, s. 49—77.

⁹ O walce o sukcesję podczas panowania Nerwy zob. również A. BERRIMAN, M. TODD, M. TODD: *A Very Roman Coup: The Hidden of Imperial Succession, AD 96—8*. „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte” 2001, 50, s. 312—331. W ostatnim, dziesiątym rozdziale — *Nowy cesarz* — J.D. Grainger nie omawia jednak konfliktów, jakie toczyły się wokół tytułowej sukcesji. Skupia się raczej na problemach zewnętrznych — walkach, które Trajan musiał podjąć, a co nie pozwoliło nowemu cesarzowi w pierwszych miesiącach swego panowania pozostać w stolicy. Ponadto przedstawia strategię, którą Trajan obrał, obsadzając stanowiska urzędnicze w państwie.

¹⁰ J.D. GRAINGER: *Nerva and the Roman Succession Crisis of AD 96—99*. Routledge 2004.